

тут має місце і чимало корисних повчально-практичних моментів, особливо для молодих фольклористів-збирачів.

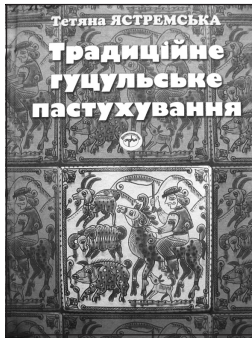
Словом, дослідження С. Пилипчука є змістовним оригінальним внеском у франкознавство і в українську фольклористику. Важливою його позитивною рисою є те, що в неординарних місцях воно інспірує доцільність і потребу продовження вивчення різних питань і моментів теми. Так, зокрема, при з'ясуванні історії Франкового паремійного корпусу варто більше зупинитися на освітленні постатей і кореспондентів, чий збірник, записи і відомості були використані при побудові збірника. У передмові до томів «Галицько-руських народних приповідок» названо близько 70 таких осіб. Поряд із іменами відомих людей є й чимало таких, які потребують вияснення.

Та й сам собою – це дуже цікавий і повчальний матеріал, багато відповідних фактів – у листах, збережених у Франковому архіві. Матеріали останнього можуть істотно поповнити джерельну базу студії над «Галицько-руськими народними приповідками» і пролити додаткове світло на зміст і процес постання цієї праці.

Тут не можна не згадати, що праця над рецензованим дослідженням пов'язала С. Пилипчука з надзвичайно важливим заходом, здійсненим у Львівському національному університеті імені Івана Франка до 150-річчя від дня народження його патрона, – першого перевидання «Галицько-руських народних приповідок» із повним відтворенням змісту трьох томів. Він виконав науково-редакторський нагляд над текстом перевидання і подав свою вступну статтю до нього.

З усього видно, що молодий дослідник предметно і фахово увійшов у цю тему. Тому бажаним було б продовження його праці в ній із тим, зокрема, щоб посилило виконати те, що не встиг зробити І. Франко, – заплановані ним кінцеві додатки: покажчик тем і найважливіших слів. Такі покажчики були би вельми потрібними і корисними для науки, допоміжним завершенням монументальної праці І. Франка і гарним підсумком студій С. Пилипчука.

Роман КИРЧІВ

Сторінками великої книги гуцулів

Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування. – Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 424 с.

Перечити часові – марно. Ще вчора на полонинах нуртувало життя... Трембітали пастухи, шумні бурхливі води Черемошу зливалися в унісон із блянням поважних баранів і тендітних кіз.

Та сучасні реалії є такими, що навіть найпотаємніші сфери буття людини не відгороджені від зовнішніх впливів, які торкаються нашої духовності, а відтак змінюють і духовне буття як окремої особи, так і етносу.

Відгінне пастухування не є винятком. Прикро, що «сини вже мало знають, а внучі то таки не знають, як це було...». Швидкоплинність новозмін у суспільстві супроводжується зневиразненням, нівеляцією тих знаково-символічних елементів лінгвальної системи, які репрезентують архетипні елементи етнокультури й етносвідомості. Зберегти чи радше зафіксувати, «затримати в часі» традицію пастухування як одну із граней духовної культури етносу й мовне багатство з національно-культурним «Я» в усьому ареальному різнобарві і покликана праця Т. Ястремської.

На ниві гуцулознавства трудилося чимало науковців, розвідки яких і скомпонували Велику книгу про гуцулів – дивовижних за своїм світоглядом та світосприйняттям людей. Перед нами розгорнена ще одна сторінка субкультури цього народу – «Традиційне гуцульське пастухування» Т. Ястремської. Ця монографія – результат кандидатської дисертації (Львів, 2002) та подальших років дослідження авторки над лексикою гуцульського пастухування – вірець робіт етнолінгвістичного спрямування, яких в українському мовознавстві маємо не так уже й багато.

Підхід Т. Ястремської до поставленого завдання – максимально «визбирати» все, що пов'язано з пастухуванням, аби чогось не пропустити, зреалізовано цілковито. Авторка від-

початково прагне охопити величезний фактаж. Джерельною базою монографії є етнографічний та діалектний матеріал, який дослідниця самостійно збирала упродовж 1997–2008 рр. польовим методом на гуцульських полонинах та в 97 населених пунктах Івано-Франківської, Закарпатської, Чернівецької областей. Ці записи вперше введено до наукового обігу, та вже сьогодні їх, без перебільшення, можна вважати раритетними. Окрім того, використано фіксації у словниках, атласах, збірниках матеріалів.

Віддаймо належне експлораторці, адже матеріал записано на високогірних полонинах! Хто хоча б раз узяв участь в експедиції, зможе належно оцінити репрезентований автентичний матеріал. Уже самостійно скрупульозно зібрані відомості мають самодостатню цінність, а їх систематизація та аналітичне опрацювання й поготив. Вивчення мови говірок – репертуар одиниць, їх системна організація за структурними рівнями, генеза, ареалогія – належить до актуальних проблем мовознавства, бо за наявності належної інформації можна пізнати сутність діалектної мови, яка генетично є первісною формою існування національної мови. Цим зумовлена й новизна праці «Традиційне гуцульське пастухування»: на власному матеріалі та на залученні попереднього досвіду науковців Т. Ястремська якнайповніше здійснила різнобінний опис номінації пастухування як одного із феномена традиційної духовної культури гуцулів.

Струнка та логічна композиція монографії – детально структуровані три розділи та додатки: тексти, словник лексики пастухування гуцульського говору, лінгвістичні карти, індекс та тематичний покажчик назв. Очевидно, не менш цікаво було б ознайомитися із цільовим питальником авторки (690 питань), про який задекларовано у вступі (С. 5). Добре продумана побудова дослідження зумовила й доступний науковий виклад.

У теоретичному розділі «Лексика пастухування як об'єкт діалектологічного дослідження» висвітлено сучасний системний підхід до вивчення лексики; охарактеризовано основні лексикологічні праці, розкрито стан лексикографічного опрацювання, досягнення лінгвогеографії гуцульського говору; у цьому ракурсі прозондовано й рівень дослідження пастуших назв. Зважаючи на праці українських і інших слов'янських метрів – М. Грицака, Й. Дзендзелівського, Й. Пуїо, Г. Клепикової, А. Габовштяка, С. Росінського, А. Дроздовського, Я. Штіки та ін. (С. 15, 16), – свою працю представила й Тетяна Ястремська. Хоча знаємо, які сумніви переповнюють науковця при опублікованих ґрунтовних дослідженнях із обраної теми: а чи зможу я ще щось «побачити» недосліджене? чи будуть мої розвідки гідними уваги? Проте автор самодостатня в усвідомленні глибини дослідження, адже наукова вичерпність є відносною, що нагадує своєрідний виток із початком, але без кінця.

Виношує Т. Ястремська й ідею мотиваційного словника пастушої лексики, який «зможе поєднати завдання тлумачних і перекладних діалектних словників, словотвірних діалектних словників, а також допомогти в розв'язанні проблеми системних зв'язків» (С. 9). Зразки словникових статей – дереваги лексеми *весна* – *весна́рь*, омоніми *весна́рка* (3), *весно́ване*, *весно́вище*, *весно́ля*, *весну́вати*, *весня́ник* – наведено в монографії (С. 19–20). Отож у найближчий час сподіваймося на появу мотиваційного словника пастушої лексики, який запропонує нашій увазі Т. Ястремська.

У центральному розділі монографії – «Структурно-семантична організація пастушої лексики гуцульського говору» – у межах одинадцяти лексико-семантичних груп наведено пастуші номінації у всіх фонетичних, морфологічних і словотвірних варіантах, указано їх локалізацію, відтворено фіксацію назв в історичних джерелах, з'ясовано семантику, етимологію, способи творення та мотивації, відзначено наявність родо-видових, синонімних, антонімних відношень. Модель структурної організації цієї тематичної групи, відповідно до мотиваційних зв'язків між лексико-семантичними групами, проілюстровано схемою (С. 22), а розгалужену семантичну структуру пастуших назв представлено 46 (!) таблицями (СС. 47, 67, 107, 129, 132, 145 і т. д.).

Третій розділ – «Ареальна характеристика лексики пастухування» – присвячено вивченню пастуших назв гуцульського говору в загальнокарпатському (підрозділ 3.2) та загальноукраїнському (підрозділ 3.3) контекстах. Звернено увагу на фонетичні, морфологічні, лексичні особливості аналізованих говірок. Авторка наголошує на тричленному протиставленні пастушої лексики відповідно до областей функціонування із дрібнішим членуванням говірок Івано-Франківщини на північно-центральну, середньо-центральну та південно-центральну зони у зв'язку з їх лексико-семантичною специфікою (С. 203).

Залучення для порівняння пастушої лексики гуцульського говору з іншими мовами (західнослов'янськими – польською, чеською, словацькою та їхніми діалектами) і говорами Карпат (закарпатським, лемківським, бойківським, буковинським) уможливило окреслити мікроареали функціонування назв (С. 206–207).

У монографії підсумовано, що найбільше спільних лексем, пов'язаних із тваринництвом, гуцульський говір має з контактним наддністрянським та зі степовим (у зв'язку з повнотою репрезентації тематичної групи пастушої лексики, а також впливом переселенців із Західної України (С. 210)).

У «Висновках» науковець за результатами дослідження підкреслює доцільність системного вивчення лексики в сучасній діалектній лексикології. Зокрема в тематичній групі пастушої лексики гуцульського говору домінують синонімічні зв'язки; наприклад, найбільші ряди синонімів об'єднують відповідно 20 лексем та їх деривати (репрезентанти значення 'сироватка'), 22 ('вертиж (хвороба овець)') (С. 211). Антонімічні зв'язки переважають у лексико-семантичних групах назв тварин, агентивів, обрядів, місць та ін., оскільки лексеми протиставляються за різними диференційними ознаками: 'стать', 'вік', 'пора року', 'час', 'місце' і т. д. (див.: табл. 1, с. 26; табл. 2, с. 27; табл. 3, с. 30; табл. 10, с. 53). Характеризують цю тематичну групу лексики й родо-видові відношення, зокрема у назвах посуду (|посуд, |бутури, тер|к'іла, |нач'ін'а(е,и), принад|лежности поло|нинс'к'і Ё |путера, |путн'а, ко|те(а)л, ка|зан, ба|н'а(е)к, бу|даха, вур|д'аник, вес|н'аник, л'ім|н'аник, м'і|даник, криц'а|ник, бл'аша|ник, глек, |гле(и)чик, збан, гла|дул, ко|ноўка, то|наг, доў|ж'инка, бербе|ниц'і(а,е,и), |п'іўбербениц'і, |бриндза, ге|лета, бе|р'і(и)ўка, бе|рилка, |гусниц'а(і), бур|д'уг, кл'аго|вец, гл'е|г'іўка, тер'|х'іўка, м'ір|тук, д'і|ниц'а, |жолоб(н), |вал'іў, |кошик, са|жок та ін.), назвах хворіб (хво|роба, с|лаб'іст', бе|т'іг, бо|ла, вер|т'а(и)чка, кру|т'ін'а, ч'ер|вак, дур, во|да ў голо|в'і, хра|нак, |жабка, мотиліч|н'ак, |икра, у|ров'ішч'е, |в'імн'аниц'а, |мінка, сказ, скаже|ниц'а, хи|бачка, ко|ритн'іце, за|пал'ін'а, з|важена, надваже|н'ак та ін.), назвах місця (див.: схему 4, с. 116) та ін.

З'ясовано, що найпродуктивнішими способами номінації пастушких понять у гуцульському говорі є суфіксація (С. 212), аналітична номінація (С. 213) та вторинна номінація (здебільшого метафоризація) (С. 214); запозичення здебільшого складають румунізми (46%), унгаризми (22%).

На підставі зіставлення пастушої лексики двох хронологічних зрізів (XIX–XX ст. та сучасні діалектні записи) авторка вміло узагальнює власні спостереження про те, що «більшість назв продовжує активно функціонувати, часто з незначними змінами плану вираження чи плану змісту», інші – мовці вважають архаїчними (С. 216). Отож Т. Ястремська підсумовує, що «пастуша культура має глибокі традиції, а її лексика сформована і стабільна» (С. 216).

Добірка «Полонинське пастухування Гуцульщини в текстах» (сс. 217–271) – особливо цінна, адже саме в «живому» мовленні гуцулів зберігається їхня духовна культура. Цінність матеріалу насамперед у вимогах Т. Ястремської до його фіксації – зацентровано на природному автентичному записі: цілісне відтворення тексту, мінімальний вплив експлоратора, досвідченість інформатора (С. 218). Для зручності в користуванні подано тематичний покажчик текстів (С. 420–423). Опубліковані записи дослідниці, безперечно, поповнять архів фонду української діалектології.

«Словник лексики пастухування гуцульського говору» синтезує проаналізовані в монографії номінації. Зважаючи на деякі труднощі (в уніфікації реєстрових слів, що пов'язано із фонетичними відмінностями гуцульських говірок; у двозначності тлумачень лексем тощо), автор – як дбайлива господиня – зазначила, що «жодні свідчення не залишила поза увагою» (С. 272)) та успішно вирішила це завдання – «системно представити тематичну групу: усі зафіксовані фонетичні варіанти та значення» (С. 272).

Результатом лінгвогеографічного опрацювання пастушої лексики стали укладені лексичні та семантичні картосхеми (С. 351–367).

Студія «Традиційне гуцульське пастухування» позиціонує повнотою висвітлення поставленої проблеми, індивідуальним орієнтиром дослідження, академічним науковим стилем, живим «розкутим» викладом, виваженістю та обґрунтованістю висновків.

Монографія Т. Ястремської заохочує нас спинитися, щоб ще раз досягнути всю глибину естетичної, духовної та наукової цінності культурних надбань гуцулів та прищепити любов і повагу до української традиційної культури.

Праця, безперечно, заслуговує на увагу, а її авторці – Тетяні Ястремській – велика дяка за виконану роботу.

Побажаю працьовитій колезі якнайшвидше знайти новий вектор наукового зацікавлення, тему, яка б «не давала спучокою», а дослідницький темперамент спонукував до наступної, не менш унікальної студії.